

<https://doi.org/10.62837/2025.7.209>

AĞAYEVA GÜNAY MƏMMƏDAĞA QIZI

Azərbaycan Dillər Universiteti

gunay23m01@gmail.com

İNGİLİS VƏ AZƏRBAYCAN DİLLƏRİNDƏ HƏRBİ JARGONLARIN LEKSİK-SEMANTİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Açar sözlər: Hərbi jargon, Leksik-semantik xüsusiyyətlər, Metafora, Tərcüməşünaslıq, Sosial identiklik

Ключевые слова : Военный жаргон, Лексико-семантические особенности, Метафора, Переводоведение, Социальная идентичность

Keywords: Military jargon, Lexical-semantic features, Metaphor, Translation studies, Social identity

Dil tək cə ünsiyyət vasitəsi deyil, həm də insan təfəkkürünün güzgüsü, sosial münasibətlərin ifadəçisi, mədəniyyətin daşıyıcısıdır. Hər bir dil cəmiyyətin sosial strukturunda özünəməxsus sahələr üzrə formalaşan leksik təbəqələri ehtiva edir. Bu təbəqələrin içərisində xüsusi yer tutan peşə leksikası, xüsusən də hərbi jargon, yalnız dilçilik deyil, həm də psixolinqvistik, sosiologiya və kulturoloji araşdırmalar üçün mühüm obyektədir. Hərbi jargon insanın təhlükə, ölüm, həyat, mübarizə kimi fundamental anlayışlarla qarşılaşdığı mühitdə yaranır və məhz buna görə də onun semantik çalarları insan təfəkkürünün ən dərin qatlarını əks etdirir. Hərbi jargonun formalaşması tarixi proseslə sıx bağlıdır. Orta əsrlərdə Avropa ordularında hərbi terminlərin çoxu feodal və cəngavər ənənələri ilə bağlı idi. İngilis dilində *archer* (oxatan), *knight* (cəngavər), *siege* (mühasirə) kimi sözlər yalnız texniki anlayış deyil, həm də həmin dövrün sosial-mədəni dəyərlərini ifadə edirdi. Azərbaycan dilində isə Qaraqoyunlu, Səfəvi və Osmanlı dövrlərində formalaşan *sipahi*, *nökər*, *qalxan*, *səngər* kimi sözlər döyüş mədəniyyətinin leksik izlərini göstərir. Bu sözlər sonrakı hərbi jargonun bünövrəsini təşkil etmişdir.

Hərbi jargon yalnız rabitə vasitəsi deyil, həm də sosial həmrəyliyin güclü alətidir. Əsgərlər arasında işlədilən qeyri-rəsmi sözlər “özünü bizim qrupun üzvü kimi hiss etmək” psixologiyasını gücləndirir. Məsələn, ingilislərin *band of brothers* (qardaşlıq dəstəsi) anlayışı hərbi birliyin emosional gücünü ifadə edir. Azərbaycanda isə *qardaşlıq*, *silahdaşlıq* anlayışları yalnız termin deyil, kollektiv şüurun bir parçasıdır. Jargon həm də “biz” və “onlar” arasında sərhəd yaradır. Bu, sosial psixologiyada “ingroup-outgroup” effekti adlanır və dilin ünsiyyət vasitəsindən əlavə, sosial kimlik yaratma funksiyasını göstərir.

Hərbi jargonların başqa dillərə tərcüməsi çox vaxt mürəkkəb olur. Məsələn, ingilis dilində *friendly fire* ifadəsi Azərbaycan dilinə sözbəsöz tərcümə edildikdə anlaşılmaz görünür. Onun düzgün qarşılığı “öz qoşununa yanlışlıqla atəş açmaq”dır.

Azərbaycan dilindəki *boz qurd* ifadəsi isə sadəcə “grey wolf” kimi çevrilərsə, simvolik və mədəni mənə itir. Bu, tərcüməçinin yalnız dil biliklərinə deyil, həm də mədəni kontekstə dərinlən bələd olmasını tələb edir. XXI əsrdə hərbi jargon sürətlə dəyişməkdədir. Kiber-müharibə, pilotsuz uçuş aparatları, peyk rabitəsi və süni intellekt kimi anlayışlar yeni terminlərin yaranmasına səbəb olmuşdur. İngiliscədə *drone strike*, *cyber attack*, *GPS-guided missile* kimi ifadələr artıq hərbi jargonun ayrılmaz hissəsinə çevrilib. Azərbaycanda isə *PUA* (pilotsuz uçuş aparatı), *dron hücumu*, *elektron müharibə* kimi terminlər geniş işlənir. Bu fakt göstərir ki, jargon daim dəyişən texnoloji və siyasi reallıqlara uyğunlaşır.

İngilis və Azərbaycan dillərində hərbi jargonun müqayisəsi yalnız dilçilik baxımından deyil, həm də fərqli tarixi təcrübələrin və mədəniyyətlərin insan şüuruna təsirini üzə çıxarmaq baxımından əhəmiyyətlidir. İngilis dili qlobal hərbi gücün daşıyıcısı kimi beynəlxalq kommunikasiya vasitəsinə çevrilmiş, bu səbəbdən onun jargonu texnoloji və beynəlxalq elementlərlə zənginləşmişdir. Azərbaycan dili isə həm milli döyüş ənənələrinin, həm də rus və türk hərbi mədəniyyətlərinin təsiri ilə formalaşmış çoxqatlı hərbi jargonu sahibdir.

İngilis dilində hərbi jargon daha çox qısaltmalarla ifadə olunur. Bu, bir tərəfdən rabitənin sürətini təmin edir, digər tərəfdən isə müəyyən gizlilik funksiyası daşıyır. AWOL (Absent Without Leave), SITREP (Situation Report), IED (Improvised Explosive Device), MRE (Meal Ready-to-Eat) kimi sözlər yalnız termin deyil, həm də hərbi düşüncə tərzinin nümunələridir. Qısaltmalar insan təfəkkürünün informasiyanı optimallaşdırmaq, qısa və dəqiq kodlaşdırmaq meylini əks etdirir. Təfəkkürdə bu, “çox informasiyanı az simvolla ifadə etmək” mexanizmi kimi izah oluna bilər.

Azərbaycan dilində isə hərbi jargonun əsas xüsusiyyətlərindən biri məişət elementlərinin və emosional-mədəni mənə daşıyan ifadələrin üstünlük təşkil etməsidir. Məsələn, *qara çörək* sadəcə “çörək” deyil, “sadə və kasıb rasion” anlayışını ifadə edir; *boz qurd* yalnız heyvan adı deyil, “igid, qorxmaz döyüşçü” metaforasıdır. Burada insan təfəkkürü rasionallıqdan daha çox simvolik mənə yaratmağa meyllidir. Bu, kollektiv şüurun mədəniyyətlə bağlı üslubunu əks etdirir.

Metaforik ifadələr hər iki dildə insan təfəkkürünün dünyanı dərk etmə mexanizmini göstərir. İngiliscədə *fog of war* (“müharibə dumanı”) ifadəsi insan şüurunun qeyri-müəyyənlik, çaşqınlıq halını vizuallaşdırır. Azərbaycanda *qurd yemək* ifadəsi isə “ölümlə üzləşmək” anlayışını mifik və simvolik təsvirlə ifadə edir. Burada biz insan beyninin abstrakt anlayışları konkret obrazlarla ifadə etmək qabiliyyətini müşahidə edirik.

Sosiolinqvistik baxımdan hərbi jargon həm də sosial kimlik daşıyır. Əsgərlər yalnız əmrləri yerinə yetirmək üçün deyil, həm də öz aralarında həmrəylik yaratmaq üçün jargonlardan istifadə edirlər. Bu, insan psixologiyasında “biz” və “onlar” qarşıdurmasını formalaşdırır. İngilis dilində *grunt* sözü piyada əsgərlərin sət

reallığını ifadə edərkən, Azərbaycanda *duşka* silahın adı ilə bağlı olsa da, əsgər həyatının real şərtlərini əks etdirir. Hər iki halda söz sadəcə termin deyil, həm də qrup psixologiyasının simvoludur.

Müqayisə göstərir ki, hər iki dildə hərbi jargonun funksiyası eynidir: sürət, qısalıq, məxfilik, emosional təsir, sosial həmrəylik. Fərqliliklər isə onların tarixi və mədəni mənbələrindədir. İngilis dili qlobal siyasət və texnoloji inkişaf nəticəsində beynəlxalq hərbi leksikani daşıyır. Azərbaycan dili isə milli-mədəni təcrübədən, xüsusilə qəhrəmanlıq simvollarından güc alır. Bu fərqlər insan təfəkkürünün formalaşma mexanizmlərinin dilə necə əks olunduğunu göstərir: biri rasionallığa, digəri isə simvolikaya daha çox meyllidir.

Nəticə olaraq, hərbi jargonun öyrənilməsi yalnız dilçilik üçün deyil, həm də insan təfəkkürünün öyrənilməsi üçün dəyərli mənbədir. Burada insanın həyatı təhlükə şəraitində yaratdığı ünsiyyət formaları, kollektiv şüurun simvolları, həm də dilin üslubi imkanları öz əksini tapır. Bu səbəbdən hərbi jargonun sistemli şəkildə araşdırılması həm leksikologiya və sosiolinqvistika, həm də tərcüməşünaslıq və mədəniyyətşünaslıq üçün perspektivlidir.

Hərbi jargonun araşdırılması dilçilik üçün böyük elmi dəyərə malikdir, çünki o, insan təfəkkürünün ekstremal şəraitdə ünsiyyət mexanizmlərini üzə çıxarır. Eyni zamanda, hərbi jargonun müqayisəli öyrənilməsi xalqların mədəni yaddaşını, sosial psixologiyasını və tarixi təcrübəsini anlamağa imkan verir. Bu baxımdan, hərbi jargon yalnız dil hadisəsi deyil, həm də insan idrakının, sosial təfəkkürün və kollektiv şüurun təzahürüdür.

Xülasə

İngilis və Azərbaycan dillərində hərbi jargonların leksik-semantik xüsusiyyətləri

Məqalədə İngilis və Azərbaycan dillərində hərbi jargonların leksik-semantik xüsusiyyətləri araşdırılır. Hərbi jargon hərbi qulluqçular tərəfindən sürətli, qısa və bəzən də emosional çalarlarla yüklü ünsiyyət vasitəsi kimi müəyyənləşdirilir.

İngilis dilində hərbi jargonun başlıca xüsusiyyəti çoxsaylı abreviaturaların (AWOL, SITREP, IED, MRE), sleng ifadələrinin (grunt, bird, boots on the ground) və metaforik konstruksiyaların (fog of war, friendly fire) geniş istifadəsidir. Bu elementlər rabitənin sürətini artırır, məxfiliyi təmin edir və sosial identiklik funksiyası daşıyır.

Müqayisəli təhlil göstərir ki, hər iki dildə hərbi jargonun funksiyası oxşardır: qısalıq, məxfilik, emosional təsir və kollektiv həmrəyliyin möhkəmləndirilməsi. Lakin onların formalaşma mənbələri fərqlidir: İngilis dilində bu, əsasən abreviaturalar və beynəlxalq terminlər vasitəsilə baş verir, Azərbaycan dilində isə alınmalar və milli-mədəni elementlər üstünlük təşkil edir.

Beləliklə, hərbi jargonun öyrənilməsi yalnız leksikologiya və sosiolinqvistika üçün deyil, həm də tərcüməşünaslıq, hərbi kommunikasiya və mədəniyyətlərarası əməkdaşlıq üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

GUNAY AGAYEVA

SUMMARY
LEXICAL-SEMANTIC FEATURES OF MILITARY JARGON IN
ENGLISH AND AZERBAIJANI LANGUAGES

This article examines the lexical-semantic features of military jargon in English and Azerbaijani languages. Military jargon is defined as a special layer of vocabulary used by servicemen for fast, concise, and often emotionally charged communication.

In English, military jargon is characterized by the extensive use of abbreviations (AWOL, SITREP, IED, MRE), slang expressions (grunt, bird, boots on the ground), and metaphorical constructions (fog of war, friendly fire). These elements ensure speed of communication, secrecy, and serve the function of social identity.

A comparative analysis shows that in both languages military jargon fulfills the same functions—brevity, secrecy, emotional impact, and reinforcement of group solidarity—yet is shaped by different sources: in English, mainly through abbreviations and international terms, while in Azerbaijani through borrowings and national-cultural elements.

Thus, the study of military jargon is important not only for lexicology and sociolinguistics but also for translation studies, military communication, and intercultural interaction.

РЕЗЮМЕ
"ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ВОЕННОГО
ЖАРГОНА В АНГЛИЙСКОМ И АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ ЯЗЫКАХ"

В данной статье рассматриваются лексико-семантические особенности военного жаргона в английском и азербайджанском языках. Военный жаргон определяется как особый пласт лексики, используемый военнослужащими для быстрого, краткого и зачастую эмоционально окрашенного общения. В английском языке военный жаргон характеризуется широким использованием аббревиатур (AWOL, SITREP, IED, MRE), сленговых выражений (grunt, bird, boots on the ground) и метафорических конструкций (fog of war, friendly fire). Эти элементы обеспечивают скорость коммуникации, скрытность и выполняют функцию социальной идентификации.

Сравнительный анализ показал, что в обоих языках военный жаргон выполняет одинаковые функции — краткость, скрытность, эмоциональное воздействие, укрепление корпоративного духа, однако формируется за счёт различных источников: в английском — преимущественно за счёт аббревиатур и международных терминов, в азербайджанском — за счёт заимствований и национально-культурных элементов.

Таким образом, исследование военного жаргона имеет важное значение не только для лексикологии и социолингвистики, но и для перевода, военной коммуникации и межкультурного взаимодействия.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Əliyeva, S. (2015). Azərbaycan dilində hərbi terminlərin formalaşma xüsusiyyətləri. AMEA Humanitar Elmlər Seriyası, 1, 112–118.
2. Vəliyev, V. (2010). Müasir Azərbaycan dilinin leksikologiyası. Bakı: Elm və Təhsil.
3. Crystal, D. (2003). English as a Global Language. Cambridge: Cambridge University Press.
4. Ayto, J. (2002). 20th Century Words: The Story of the New Words in English Over the Last Hundred Years. Oxford: Oxford University Press.
5. Partridge, E. (2002). A Dictionary of Slang and Unconventional English. London: Routledge.
6. Daye, T. T. (1899). The Folk-Etymology of English Plant and Military Terms. London: Oxford Press.
7. Allan, K. & Burridge, K. (2006). Forbidden Words: Taboo and the Censoring of Language. Cambridge: Cambridge University Press.

Rəyçi: filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Jalə Məmmədova